

Mantiskā kaitējuma atlīdzības prasības intelektuālā īpašuma aizsardzības lietās

Ik pa laikam ziņās var lasīt rakstus par pasaules farmācijas milžu vai elektroierīču ražotāju patentu tiesvedībām, kur prasīto zaudējumu apmēri sniedzas daudzos simtos miljonu un dažkārt pat pārsniedz miljardu. Lai gan Latvijā šāda mēroga prasības par intelektuālā īpašuma pārkāpumu rezultātā radītiem zaudējumiem nav sastopamas, arī pie mums tiesību īpašnieki cīnās pret pārkāpējiem un nereti cenšas piedzīt zaudējumus vai, precīzāk, prasa pārkāpuma rezultātā radītā kaitējuma atlīdzību.

Nozīmīgs atskaites punkts mantiskā kaitējuma atlīdzības prasībām ir 2007. gads, kad Latvija novēloti ieviesa **Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 29. aprīļa direktīvu 2004/48/EK par intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu likumdošanā**, ko mēdz saukt par **Piemērošanas direktīvu**. Minētā direktīva harmonizē vairākus intelektuālā īpašuma aizsardzības jautājumus, tai skaitā kaitējuma, kas radies intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpuma rezultātā, atlīdzības jautājumus. Līdz ar Piemērošanas direktīvas ieviešanu tika veikti grozījumi nozīmīgākajos intelektuālo īpašumu regulējošos tiesību aktos, tajos paredzot jaunu zaudējumu atlīdzības kārtību. Kopš Piemērošanas direktīvas ieviešanas Latvijas tiesību aktos ir pagājuši 10 gadi, tāpēc ir vērts aplūkot izveidojušos tiesu praksi intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu kaitējuma atlīdzības lietās un novērtēt šādas prakses tendences.¹

Piemērojamās tiesību normas

Piemērošanas direktīvas 13. pants (kompensācijas) nosaka personas, kas cietusi no intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpuma, tiesības prasīt pārkāpuma rezultātā radītā kaitējuma atlīdzību. Minētais pants nosaka vairākus iespējamus mantiskā kaitējuma atlīdzības noteikšanas veidus. Pirmkārt, mantiskā kaitējuma apjomu par intelektuālā īpašuma pārkāpumu var noteikt, pamatojoties uz cietušajai pusei radītajām negatīvajām ekonomiskām sekām,

tostarp zaudēto peļņu. Otrkārt, mantisko kaitējumu var noteikt kā pārkāpēja pārkāpuma rezultātā negodīgi gūto peļņu. Treškārt, kā alternatīvu minētajam attiecīgos gadījumos kaitējuma atlīdzinājumu var noteikt kā vienreizēju maksājumu, pamatojoties uz noteiktiem faktoriem un noteikti ņemot vērā honorāru vai maksājumu summu, kas būtu saņemta, ja pārkāpējs būtu prasījis atļauju izmantot attiecīgās intelektuālā īpašuma tiesības. Minēto mantiskā kaitējuma atlīdzības veidu arī mēdz saukt par licences maksas metodi. Visbeidzot, 13. pants arī nosaka tiesību īpašnieka tiesības prasīt pārkāpuma rezultātā nodarītā morālā kaitējuma atlīdzību.

Konkrētā intelektuālā īpašuma tiesību subjekts ir tiesīgs prasīt pārkāpuma rezultātā nodarītā mantiskā kaitējuma un nemantiskā kaitējuma atlīdzību.

**Mārtiņš
Gailis,**
zvērināts
advokāts,
zvērinātu
advokātu
birojs
Ellex Kļaviņš

Pārkāpēja negodīgi gūtā peļņa ir izdalīta kā atsevišķs tiesiskās aizsardzības līdzeklis jeb mantiskā kaitējuma atlīdzības veids.

Piemērošanas direktīvas 13. pants ir ieviests visos nozīmīgākajos Latvijas intelektuālā īpašuma tiesību aktos, tai skaitā, likumā „Par preču zīmēm un ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm” (28.¹ pants), Patentu likumā (64. pants), Dizainparaugu likumā (48.¹ pants) un Autortiesību likumā (69.¹ pants). Šajos likumos ietvertie panti par mantiskā un nemantiskā kaitējuma atlīdzības noteikšanas kārtību ir veidoti ļoti līdzīgi. Cita starpā, tie nosaka, ka **konkrētā intelektuālā īpašuma tiesību subjekts ir tiesīgs prasīt pārkāpuma rezultātā nodarīta mantiskā kaitējuma un nemantiskā kaitējuma atlīdzību**, kā arī tālāk nosaka mantiskā kaitējuma atlīdzības veidus.

Šajā sakarā jāuzsver, ka sākotnējā (un attiecībā uz Autortiesību likumu – pašreizējā) konkrēto pantu, kas nosaka kaitējuma atlīdzības noteikšanas veidus, redakcija nebija pārāk veiksmīga. Proti, 2007. gadā pieņemtajā redakcijā konkrēto pantu otrā daļa noteica, ka „zaudējumu atlīdzības un morālā kaitējuma apmērs nosakāms saskaņā ar Civillikumu. Nosakot zaudējumu atlīdzības apmēru, var ņemt vērā arī tās personas negodīgi gūto peļņu, kura prettiesiski izmantojusi [intelektuālā īpašuma tiesību] objektu.” Kaut arī no Piemērošanas direktīvas 13. panta izriet, ka tiesību īpašniekam nodarītie zaudējumi (tai skaitā atrautā peļņa) un pārkāpēja negodīgi gūtā peļņa pārkāpuma rezultātā ir divi atsevišķi mantiskā kaitējuma atlīdzības veidi, no minētās Latvijas likumu redakcijas izrietēja, ka pārkāpēja negodīgi gūtā peļņa ir nevis atsevišķs mantiskā kaitējuma atlīdzības veids, bet apstāklis, ko var ņemt vērā, nosakot zaudējumus saskaņā ar Civillikumu. Šādu tiesību normas interpretāciju ir apstiprinājusi Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2013. gada 29. janvāra spriedumā lietā C04375909, kur tā norādīja, ka „[v]airākās citās valstīs atbildētāja negodīgi gūtās peļņas piespriešana pastāv kā atsevišķs tiesiskās aizsardzības līdzeklis, tomēr Latvijas normatīvie akti šādu līdzekli šobrīd neparedz”.

Līdz ar grozījumiem, cita starpā, Likumā par preču zīmēm un ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm, Patentu likumā un Dizainparaugu likumā, kas stājās spēkā 2016. gada 1. janvārī, minētais trūkums ir novērsts, un šobrīd **pārkāpēja negodīgi gūtā peļņa ir izdalīta kā atsevišķs tiesiskās aizsardzības līdzeklis jeb mantiskā kaitējuma atlīdzības veids**. Proti, pašreizējā minēto likumu redakcija nosaka, ka, prasot atlīdzināt mantisko kaitējumu, konkrētā intelektuālā īpašuma tiesību subjekts par katru pārkāpumu var lūgt vienu no šādiem trim mantiskā kaitējuma atlīdzības veidiem:

- (i) zaudējumu atlīdzību;
- (ii) licences maksu — summu, kuru varētu saņemt intelektuālā īpašuma tiesību subjekts par intelektuālā īpašuma izmantošanas tiesību piešķiršanu licenciātam; vai
- (iii) peļņu, ko pārkāpuma rezultātā negodīgi guvusi persona, kura prettiesiski izmantojusi intelektuālo īpašumu.

Diemžēl līdzīgi grozījumi līdz šim nav tikuši veikti Autortiesību likuma 69.¹ pantā, tāpēc autortiesību un blakustiesību īpašniekiem un šādu tiesību pārnēmējiem ir pieejamas vienīgi divas mantiskā kaitējuma atlīdzības metodes – zaudējumu atlīdzības un licences maksas metode.

Mantiskā kaitējuma atlīdzības veidi

Kā norādīts iepriekš, vairums intelektuālā īpašuma tiesību likumu, izņemot Autortiesību likumu, šobrīd paredz trīs alternatīvus mantiskā kaitējuma atlīdzības noteikšanas veidus. Turpmāk aplūkošu katru no šiem veidiem tuvāk.

(i) Zaudējumu atlīdzība

Ar jēdzienu „zaudējums” saprot jebkādu mantas samazinājumu, zudumu vai bojājumu, kā arī peļņas atrāvumu, papildu izdevumus un citas mantiski novērtējamas tiesību aizskāruma sekas².

TIESU PRAKSE

- 1 Jāuzsver, ka šajā rakstā uzsvars likts uz mantiskā kaitējuma atlīdzību. Papildus un neatkarīgi no mantiskā kaitējuma intelektuālā īpašuma tiesību subjekti var prasīt arī nemantiskā jeb morālā kaitējuma atlīdzību.
- 2 K. Torgāns. Saistību tiesības. I daļa. Rīga, 2006, 238. lpp.

- Secīgi, aprēķinot zaudējumus saskaņā ar Civillikumu, jāņem vērā mantiskās tiesību aizskārums, kas tiesību īpašniekam radušās pārkāpuma, proti, intelektuālā īpašuma tiesību objekta nelikumīgas izmantošanas rezultātā. Šajā sakarā Civillikuma 1787. pants nosaka augstu pierādīšanas standartu attiecībā uz atrauto peļņu – nedrīkst būt šaubu vai vismaz jābūt pierādītam līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka intelektuālā īpašuma tiesību īpašnieks atrauto peļņas apmēru tieši vai netieši nav guvis tiesību pārkāpuma rezultātā.

Intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu lietās parasti ir ļoti grūti un dažkārt nepiemēroti noteikt zaudējumus kā „mantas samazinājumu, zudumu vai

Prasītāja zaudējumus var novērtēt pēc atbildētāja peļņas vienīgi tad, ja viņu abu paredzamā peļņa ir tāda pati tajā pašā tirgū, turklāt – esot tādiem pašiem apstākļiem.

TIESU PRAKSE

3 Sprieduma izvilkumi publicēti Augstākās tiesas mājaslapā, sadaļā Intelektuālā īpašuma tiesības (Judikatūra).

4 Sk. arī Rīgas apgabaltiesas 2015. gada 12. marta spriedumu lietā Nr. C04153414, kur tiesa izdarīja līdzīgu secinājumu attiecībā uz zaudējumiem, kas radušies nelikumīga dizainparauga izmantošanas rezultātā.

5 Sk. sprieduma 30. lpp.

bojājumu”, tā kā intelektuālais īpašums ir bezķermenisks un tas uzskatāms „nesamazinās” vai „nebojājas” tā pretlikumīgas izmantošanas rezultātā, lai gan šādas pārkāpuma sekas ir iespējamās – piemēram, preču zīmes atšķirtspējas vājināšanās vai atšķaidīšanās, kā rezultātā samazinās tās vērtība. Tāpēc parasti prasītāji zaudējumus cenšas novērtēt atbilstoši atrautās peļņas metodei.

Kopš 2007. gada Latvijā ir bijušas vairākas tiesvedības, kurās prasītājs ir centies piedzīt zaudējumus atbilstoši atrautās peļņas metodei. Visās šajās lietās zaudējumu atlīdzības prasības ir tikušas noraidītas. Piemēram, lietā C04375909, kurā tika konstatēts preču zīmes pārkāpums, prasītājs *Hewlett-Packard Development Company, L.P* prasīja arī zaudējumu atlīdzību, kas atbilst pārkāpēja negodīgi gūtās peļņas apmēram no pārkāpuma preču pārdošanas. AT Civillietu tiesu palāta 2013. gada 29. janvāra spriedumā prasību šajā daļā noraidīja, norādot, ka, lai gan reizēm atbildētāja gūtai peļņai var būt nozīme, lai aprēķinātu prasītāja iespējamās zaudējumus (negūto jeb atrauto peļņu), tomēr atbildētāja gūta peļņa automātiski nav prasītāja negūta peļņa jeb zaudējumi. **Prasītāja zaudējumus var novērtēt pēc atbildētāja peļņas vienīgi tad, ja viņu abu paredzamā peļņa ir tāda pati tajā pašā tirgū, turklāt – esot tādiem pašiem apstākļiem.** Turklāt prasītājs var būt cietis zaudējumus (zaudējis peļņu) ne tikai atbildētāja prettiesiskās rīcības dēļ, bet arī daudzu citu apstākļu dēļ. Citiem vārdiem, AT ieskatā prasītājs nebija pierādījis atrauto peļņu atbilstoši Civillikuma 1787. panta pierādīšanas standartam.

Līdzīgu pieeju zaudējumu noteikšanā izmantoja prasītājs lietā C30649011 (SKC-[B]/2016)³ par autortiesību pārkāpumu saistībā ar vairāku fotogrāfiju publicēšanu laikrakstā un portālā bez fotogrāfiju autores piekrišanas. Prasītājs konkrētos zaudējumus aprēķināja, ņemot vērā pārkāpēja negodīgi gūto peļņu pārkāpuma rezultātā. AT Civillietu departaments 2016. gada spriedumā secināja, ka, lai panāktu autortiesību pārkāpuma rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu, prasītājam bija jāpierāda autortiesību pārkāpums, zaudējumu fakts, zaudējumu apmērs un cēloniskais sakars. Tomēr Senāta ieskatā lietā nebija pierādīts ne prasītājas mantas samazinājums, ne peļņas atrāvums, kurš būtu cēloniskā sakarā ar autortiesību pārkāpumu. Šajā sakarā Senāts uzsvēra, ka atbildētāja gūta peļņa nav automātiski atzīstama arī par prasītāja negūto peļņu.⁴

Mīnētie spriedumi parāda zaudējumu pierādīšanas grūtības intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu lietās, lai gan nevar izslēgt, ka pie noteiktiem apstākļiem zaudējumu atlīdzināšana var būt piemērotākais kaitējuma atlīdzības veids.

(ii) Licences maksas metode

Saskaņā ar licences maksas metodi mantiskais kaitējums atbilst summai, kuru varētu saņemt intelektuālā īpašuma tiesību subjekts par intelektuālā īpašuma izmantošanas tiesību piešķiršanu licenciātam. Kopš 2007. gada šī mantiskā kaitējuma atlīdzības metode viennozīmīgi ir tikusi plašāk izmantota praksē kā zaudējumu atlīdzības metode, kas savukārt ir devis iespēju tiesām sniegt apsvērumus par šī kaitējuma atlīdzības veida piemērošanas nosacījumiem.

Proti, Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2013. gada 2. aprīļa spriedumā lietā C04436111 (PAC-0822) norādīja uz diviem dažādiem scenārijiem licences maksas piemērošanai un attiecīgajiem apstākļiem, kas jāņem vērā prasītājam. Pirmkārt, „šīs metodes piemērošanas priekšnoteikums ir tas, ka prasītājam ir jāparāda, ka apstākļi, kādos konkrēto licences maksu maksā citi licenciāti, ir tādi paši vai līdzīgi apstākļiem, kādos tiek prezumēts, ka licenciārs un pārkāpējs slēgtu darījumu”. Otrkārt, „[j]a apstākļi nav salīdzināmi vai ja atbildētājs nebūtu dabūjis prasītāja licenci, bet cita zaudējumu atlīdzināšanas metode neder, tad ir svarīgi noteikt iedomātu licences maksu, ko licenci saņemot gribošs licenciārs būtu ar mieru saņemts. Tomēr, lai gan pušu sarunas ir hipotētiskas, licenci saņemot gribošais licenciārs un licencēt gribošais licenciārs vienmēr ir konkrētais licenciārs un konkrētais licenciārs lietā, un tiek tikai pieņemts, ka viņi vēlas viens ar otru vienoties par licenci – viņu sarunu pozīcijas ir tādas pašas kā reālajā dzīvē, ar viņu istajām stiprajām un vājajām pusēm un to tirgu, kāds patiešām pastāv. Līdz ar to nav pareizs apelācijas arguments, ka tā var noteikt tik lielu licences maksu, kādu pati vēlas.”⁵

Minētais spriedums izdala gadījumus, kad prasītājs ir bijis gatavs izsniegt licenci konkrētā intelektuālā īpašuma tiesību objekta izmantošanai par konkrētu noteiktu licences maksas apmēru, bet atbildētājs ir izmantojis konkrēto objektu bez licences maksas veikšanas (piemēram, autoru mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizāciju prasības pret atbildētājiem, kas nesamaksā noteikto atlīdzību par darbu izmantošanu⁶), un gadījumus, kad licence, visticamāk, netiktu sniegta, bet licence metode tiek izmantota, lai aprēķinātu mantiskā kaitējuma atlīdzību. **Jāuzsver, ka tas ir prasītāja pienākums iesniegt tiesā pierādījumus, kas pamato prasīto licences maksas apmēru**, un šādi pierādījumi var, cita starpā, ietvert praksi licenču maksu jomā attiecīgajā tirgū vai analogu izstrādājumu tirgū, ekspertu mutiskus un rakstiskus atzinumus, pārkāptā patenta ienesīgumu utt.⁷

Jāpiezīmē, ka autoram ir zināms tikai viens spriedums, kur tiesa ir apmierinājusi mantiskā kaitējuma atlīdzības prasību, kas pamatota ar licences maksas metodi un attiecas uz gadījumu, kad prasītājs licenci, visticamāk, nebūtu sniedzis atbildētājam. Konkrētais spriedums ir Rīgas apgabaltiesas 2016. gada 7. novembra spriedums lietā Nr. C04292106 par preču zīmes pārkāpumu. Šajā lietā tiesa pēc 10 gadus ilgas tiesvedības daļēji apmierināja prasītāja prasību, nosakot mantiskā kaitējuma atlīdzību atbilstoši licences maksai konkrētajā nozarē dažādās pasaules valstīs – 2% apmērā no licences ņēmēja gūtajiem ienākumiem pārkāpuma rezultātā.

(iii) Pārkāpēja negodīgi gūtā peļņa

Kā minēts iepriekš, pārkāpēja negodīgi gūtā peļņa kā atsevišķs mantiskā kaitējuma atlīdzības veids ir pieejams intelektuālā īpašuma tiesību subjektiem vienīgi kopš 2016. gada 1. janvāra. Ņemot vērā īso laiku, kopš šis kaitējuma atlīdzības veids ir pieejams tiesību īpašniekiem, līdz šim, ciktāl autoram zināms, nav bijušas lietas, kur prasītāji būtu veiksmīgi piedzinuši mantisko kaitējumu atbilstoši pārkāpēja negodīgi gūtai peļņai.

Nenoliedzot pārējo mantiskā kaitējuma atlīdzības veidu lietderību pie noteiktiem apstākļiem, **pārkāpēja negodīgi gūtās peļņas metodes pieejamība intelektuālā īpašuma tiesību subjektiem viennozīmīgi vērtējama pozitīvi**. Proti, šai kaitējuma atlīdzības metodei ir vairākas pozitīvas iezīmes. Pirmkārt, vairumā gadījumu prasītājam, visticamāk, būs vieglāk pierādīt pārkāpēja negodīgi gūto peļņu, kā savu atrauto peļņu. Šādu iespēju nodrošina prasītāja tiesības lūgt tiesu pieprasīt rakstveida pierādījumus no atbildētāja, kā arī Civilprocesa likuma 250.¹⁶ pantā noteiktā tiesība prasītājam lūgt tiesu pieprasīt informāciju no atbildētāja par pārkāpuma preču un pakalpojumu komerciālo apriti. Otrkārt, pierādījumu iegūšana no atbildētāja ar tiesa palīdzību ļauj prasītājam neatklāt komercnoslēpumu saturošu informāciju par savu komercdarbību. Treškārt, tas ir

Pārkāpēja negodīgi gūtās peļņas metodes pieejamība intelektuālā īpašuma tiesību subjektiem viennozīmīgi vērtējama pozitīvi.

arī efektīvs līdzeklis pret netaisnīgu iedzīvošanos no atbildētāja puses.

Vienlaikus, ne vienmēr pārkāpēja negodīgi gūtās peļņas piedzīšana atlidzinās pārkāpējam radītos patiesos zaudējumus, ņemot vērā, ka prasītāja zaudējumi var būtiski pārsniegt pārkāpēja peļņu. Grūtības saistībā ar šo atlīdzības veidu var radīt apstākļi, ka **prasītājam ir tiesības vienīgi uz tādu pārkāpēja neto peļņas daļu, kas radusies pārkāpuma rezultātā** – šāda prasība neizbēgami var radīt strīdus par attiecināmām izmaksām un attiecināmo peļņas daļu.

Secinājumi

Lai gan tiesvedību par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem Latvijā ir samērā daudz, prasītāji līdz šim ir reti izvēlējušies prasīt arī pārkāpuma rezultātā radītā mantiskā kaitējuma atlīdzību. Šādi situācijai ir vairāki iespējamie skaidrojumi. Pirmkārt, kā norādīts iepriekš, līdz 2016. gadam un arvien attiecībā uz Autortiesību likuma pārkāpumiem prasītājiem ir bijuši pieejami tikai divi mantiskā kaitējuma atlīdzības veidi – zaudējumu atlīdzība un licences maksas metode. Tomēr, kā rāda Latvijas tiesu prakse, konkrētā mantiskā kaitējuma pierādīšana atbilstoši šiem diviem veidiem var būt sarežģīta. Otrkārt, nereti iespējams kaitējuma atlīdzības apmērs, kas aprēķināts atbilstoši pieejamiem kaitējuma atlīdzības veidiem, ir nepietiekami nozīmīgs salīdzinājumā ar sagaidāmiem tiesvedības izdevumiem, kā arī pūlēm un izredzēm, ka konkrētais kaitējuma apmērs tiks pierādīts. Treškārt, **līdz šim ir maz spriedumu, kur tiesas ir apmierinājušas mantiskā kaitējuma atlīdzības prasības par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem**.

Vienlaikus sagaidāms, ka mantiskā kaitējuma prasības kļūs par biežāk sastopamu parādību Latvijas tiesu sistēmā. Par labu šādai notikumu attīstībai liecina pārkāpēja negodīgi gūtās peļņas metodes pieejamība intelektuālā īpašuma tiesību subjektiem, kā arī attīstība tiesu praksē, kas ļauj tiesību īpašniekiem skaidrāk apzināties savas iespējas piedzīt mantisko kaitējumu.

TIESU PRAKSE

- 6 Sk., piemēram, Ogres rajona tiesas 2014. gada 12. novembra spriedumu lietā C24174113, kur tiesa piesprieda zaudējumus par labu AKKA/LAA.
- 7 Dr. iur. Z. Pētersone, Intelektuālā īpašuma civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi, Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 271. lpp.

Materiāls tapis sadarbībā ar

Ellex[®]
Klavins